

מבנדרים, מכלל דהשבועה רק חמורה היא מן הנדר שהיא חלה מן התורה, אבל אף גבי נדרים נדר הוא מדרבנן!

והא במשנה לעיל טו ב בלשונות שחילקה המשנה בין לשון "קרבן" ללשון "שבועה" הרי "מותר" קתני בנדרים שבלשון "קרבן", ואם כן אינו נדר כלל ואפילו מדרבנן!?

ומשנינן: לשון "חומר" ששנה התנא אכן אין הוא מתיחס לחילוק השני שבין שבועות לנדרים, אלא אסיפא דאידיך בבא [משנה] קתני: (1)

ששנינו לעיל טו ב: שבועה שאיני ישן שאיני מדבר שאיני מהלך אסור, ולפיסקא זו מתיחס כאן התנא בלשון "חומר", ואומר: זה הוא חומר בשבועות מבנדרים, שאכן אף הנדרים חלים מדרבנן על דבר שאין בו ממש. (2)

שהרי בשבועה הם חלים, ולא בנדר.

וחומר בנדרים מבשבועות — כיצד?

אמר: קונם סוכה שאני עושה, (17) לולב שאני נוטל, תפלין שאני מניח, בנדרים הרי הוא אסור מלקיים את המצוה.

ואילו בשבועות הרי הוא מותר, שאין נשבעין לעבור על המצוות, ובגמרא יתבאר טעם החילוק שבין נדר לשבועה. (18)

גמרא: ב-טו

שנינו במשנה: זה — החילוקים ששנינו במשניות לעיל — חומר בשבועות מבנדרים:

ומקשה הגמרא:

כיון ששנה התנא לשון: "חומר" בשבועות

יתר היא, שכבר ביאר התנא שאין השבועה מבטלת את המצוה, אך לשיטת הרא"ש, "שאינן נשבעין לעבור על המצוות" הוא נתינת טעם לעיקר הדין, כי מפני שאין ראוי להשבע לבטל מצוה, לכן אין השבועה חלה.

1. ביאור לשון הגמרא הוא, כי חלוקת המשניות כפי שהיא לפנינו אינה נכונה, ובמשניות חלוקים הם באופן אחר:

המשנה שבדף יד ב, עם תחילת המשנה שבדף טו ב "שבועה שאיני ישן וכו'", היא משנה אחת; ומאמצע המשנה שבדף טו ב ועד סוף המשנה כאן, היא משנה שניה; ונמצא שהפיסקא "שבועה שאיני ישן וכו'" היא הסיפא של המשנה הקודמת, וזה הוא שאמרו בגמרא: אסיפא דאידיך בבא קתני, ולשון "בבא" היינו משנה, [ולשון נדרים משונה].

2. א. כתב הר"ן שישב זה הוא אליבא דרבינא שפירש לעיל טו א את המשנה "קונם שאני ישן

17. לכאורה בלשון זה לא תבטל מצות סוכה על ידי הנדר, שהרי לא נאסרו סוכות שהוא לא עשה אותם, ובלשון הגמרא איתא "הנאת סוכה עלי", או "ישיבת סוכה עלי".

18. פשוטן של דברים הוא, שאין כח בשבועה לבטל מצוה, והוא נלמד מדרשה, וכפי שמבואר בגמרא טעם החילוק בין שבועה לבין נדר.

ואולם יש ראשונים שמבואר בדבריהם, שעיקר הטעם הוא משום שלא היה לו לישבע לבטל מצוה, ולכן אין היא חלה, וכדמוכח מדברי שו"ת הרא"ש [כלל ח סימן יז, הביא דבריו ב"חידושי רבי שמואל" בקונטרס סימן ג ד"ה עיין, ראה שם], שכתב במי שנשבע ולא ידע שהוא מבטל מצוה, ונודע לו רק לאחר שבועתו, היות ובשוגג נשבע, תבטל המצוה ולא שבועתו, [וכן נראה הגדר לדעת הרא"ה כמבואר בהערות בסוגיא].

ולשיטה זו מתבאר לשון המשנה היטב, כי לכאורה "שאינן נשבעין לעבור על המצוות" שפת

שנינו במשנה: **חומר בנדרים מבשבועות, כיצד וכו'** שאין נשבעין לעבור על המצוות:

רב כהנא מתני [היה שונה את השמועה הבאה] **כך: אמר רב גידל אמר רב, ורב טביומי מתני** [היה שונה אותה שמועה משמו של אמורא אחר]: **אמר רב גידל אמר שמואל:**

מנין שאין נשבעין לעבור על המצוות, וכפי ששנינו במשנתנו?

תלמוד לומר: **"איש כי ידור נדר לה' או השבע שבועה לאסור אסר על נפשו]** **לא יחל דברו,** דברו לא יחל, אבל מיחל הוא לחפצי שמים.⁽³⁾

ומקשינן: והרי מפסוק זה כשם שאתה ממעט שבועה לחפצי שמים, כך יש לך למעט נדר לחפצי שמים, ובהכרח שטעם הנדר שהוא חל אף על חפצי שמים וכמבואר במשנתנו, הוא משום שנאמר: **"איש כי ידר נדר לה'" ומריבוי "לה"** מתרבה הנדר על חפצי שמים —

וכו' הרי זה בלא יחל דברו" - **"מאי בל יחל דרבנן"**.

ונראה מדבריו ששאר השיטות שם שפירשו את המשנה באופן אחר, סוברים שבנדר שאין בו ממש אין איסור מדרבנן; ואולם התוספות שם כתבו שכולי עלמא מודים בזה.

ב. כתב הר"ן: **"והאי דלא דייקנן נמי גבי חומר בנדרים מבשבועות [שהנדרים חלים לבטל את המצוה, ואין נשבעין לעבור על המצוות], מכלל דשבועה מיהא איתא, משום דאין הכי נמי דאיתא, ולקי בה משום שבועת שוא, אלא שאינה חלה לבטל את המצוה"**, [וראה בזה בהערה בהמשך הסוגיא].

3. א. לשון הריטב"א בביאור הדרשה הוא: פירוש כדי לקיים על דברו שהיא דבר הרשות אינו מיחל שבועתו, אבל מיחל הוא שבועתו כשנשבע לעבור על חפצי שמים.

ב. בספר "ברכת אברהם" כתב, שבפשוטו משמע שהוא מיעוט באיסור "בל יחל", דלצורך מצוה מותר לעבור על שבועתו, אלא שהוכיח לא כן ממה שסוברים כמה ראשונים שאם נשבע לבטל את המצוה, וכלל בשבועתו גם דבר היתר, הרי השבועה חלה אף לבטל את המצוה משום

"כולל", ואם היה זה גדר של היתר, אין מקום לומר שב"כולל" ישתנה הדין, ובהכרח שהגדר הוא, שביטול חפצי שמים נתמעטו משבועה, ולכן בכולל יכול להחיל שבועה אף על חפצי שמים.

ג. נחלקו הראשונים: דעת הרמב"ן במלחמות סוף פרק שלישי משבועות, שבכלל המיעוט **"אבל מיחל הוא לחפצי שמים"** שבועה שהיא באה לקיים מצות עשה, והוא פטור עליה אף ממלקות [מלבד מקרבן שהוא ממועט מפסוק אחר], ד"לא יחל דברו כתיב, וחפצי שמים אינן בכלל"; אבל דעת הר"ן לעיל ח א, שהנשבע לקיים מצות עשה, אף שאינו חייב בקרבן, מכל מקום עובר הוא ב"בל יחל"; ומדברי הרמב"ן מוכרח כפי שהסביר בעל "ברכת אברהם".

ד. אף מדברי הר"ן בסוגייתנו יש להוכיח מדברי ה"ברכת אברהם", ממה שכתב הר"ן [הובא בהערה לעיל] לבאר לשון "חומר בנדרים מבשבועות" לענין ביטול מצוה, שלכן שנינו: **"חומר"**, משום שאכן שבועה מיהא איתא לגבי שבועת שוא, ראה שם.

ואם תמצי לומר ששבועה לבטל את המצוה היא בכלל שבועה, אלא "שהתירה" התורה

כלומר: סברא הוא ש"לה" אינו מתיחס אלא על נדר לביטול מצוה, שהרי הנדר הוא בהכרח בלשון "הנאת סוכה עלי" שכך הוא לשון נדר בכל מקום, שהוא אוסר את החפצא עליו, והיות ואת החפצא הוא אסר ולא את עצמו, ואילו במצוה מחוייב הוא ולא החפצא, לכן חל הנדר.

אבל שבועה שהיא בלשון "שבועה שלא אהנה מן הסוכה" שהוא לשון: מיתסר גברא אחפצא, סברא היא שלא תחול שבועה זו, שהיא סותרת את המצוה המחייבת את הגברא לעשותה.⁽⁵⁾

אמר הקשה רבא על לשונו של אביי, שהאומר "הנאת סוכה עלי" הרי הוא אסור לישוב בסוכה:

וכי מצוות ליהנות ניתנו, עד שייאסר הנודר

והשתא תיקשי: מאי שנא נדר שהוא חל לבטל את מצות השם, משום דכתיב "איש כי ידור נדר לה" [וגו'] לא יחל דברו".⁽⁴⁾

והרי שבועה נמי הא כתיב: "או השבע שבועה לה" לא יחל דברו", כלומר: כיון דכתיב "כי ידור נדר" לה' או השבע שבועה" הרי "לה" נדרש על השבועה שלאחריו כשם שהוא נדרש על הנדר שלפניו, וכמי שהיה כתוב "השבע שבועה לה", ונלמד שאף אם יש בשבועתו ביטול מצוה, יהא אסור לחלל דברו!?

אמר תירץ אביי:

הא דאמר "הנאת סוכה עלי".

הא דאמר "שבועה שלא אהנה מן הסוכה".

סימן א, וראה שם אריכות בדברי ה"נמוקי יוסף".

וב"שער המלך" פרק ג מנדרים תמה על עיקר קושיית הרשב"א, שהרי גזירת הכתוב היא "לה" לא יחל דברו" שאפילו נגד מצוה יש איסור!?

וב"ברכת אברהם" כתב על פי מה שהוכיח [ראה בהערה לעיל], שגדר הדרשה "אבל מיחל הוא לחפצי שמים", אינו היתר לעבור בשביל חפצי שמים, אלא גילוי שחפצי שמים לא שייך בהם שבועה, ולפי זה "לה" לא יחל דברו" אינו איסור, אלא גילוי שחפצי שמים הרי הם בכל נדר, ואם בכל מקום עשה דוחה את לא תעשה, הרי שמן הדין היה שלא תעשה זה יידחה.

5. א. דנו האחרונים בדינו של האומר: ייאסר פי לקריאת שמע, האם ייאסר מלקרוא קריאת שמע, ומשום שיש לומר, היות וכל הטעם בנדר שהוא חל על חפצי שמים, הרי הוא משום שאסר את

לעבור על השבועה לחפצי שמים, אין מקום לדברי הר"ן; ובהכרח ששבועה על חפצי שמים אין בה שם שבועה כלל, וזהו שכתב הר"ן, שרק לענין קיום השבועה אין שבועה כזאת בכלל שבועה, אבל לענין איסור שבועת שוא הרי היא בכלל שבועה.

4. הקשו הרשב"א כאן, ובחינוך מצוה ל: יבוא עשה וידחה את לא תעשה ד"לא יחל דברו"!? ותירצו: שבנדר יש גם עשה "ככל היוצא מפיו יעשה".

ובנמוקי יוסף כתב: לפי שהנדרים חלים על דבר מצוה, הנדרים איסור חפצא הם, ואין מאכילין לאדם דבר האסור לו, שלא אמרה תורה לעשות מצוה באיסורי הנאה, ולפיכך ליכא למימר בהא דליתי עשה דמצוה ולידחי לא תעשה הנדרים; וראה ביאור סברתו, בקונטרס הנדפס בסוף חידושי רבי שמואל לנדרים תחילת

בהנאת הסוכה, והרי אין זו הנאה כלל, שהמצוות לעול על צוארי ישראל ניתנו, ולא ליהנות מהם. (6)

אלא אמר רבא כתירוצו של אביי, ובלשון אחרת:
הא — נדר לבטול מצוה שהוא חל —

מצוה], והיינו שאברי האדם משועבדים לקיום מצוותיו של האדם, ובחיוב עונה משועבדים הם לאשה.

ג. לפי שיטת הרא"ה מתבאר היטב לשון הגמרא בסוגייתנו "הא דאמר ו"הא דאמר", שלפי הר"ן אינו מיושב כל כך, היות ואין זו אוקימתא אלא שבהכרח כך הוא, אבל להרא"ה אכן אוקימתא היא, שאף הנדר אינו חל לבטל את המצוה, אלא באופן שאומרת הגמרא, וכלשון הרא"ה "הא מוקמינן לה לקמן".

ד. עוד למדנו בשיטת הרא"ה, שעיקר החילוק הוא לדעתו [דלא כדמשמע מלשון הר"ן ועוד ראשונים], משום שבנדר "אינו נראה" כנודר לבטל את המצוה, ואילו בשבועה נראה כנשבע לבטל את המצוה, [וראה היטב לשון פירוש הרא"ש כאן], ולפי שיטה זו עיקר הטעם שאין השבועה חלה על ביטול מצוה הוא משום שהוא "נשבע לבטל את המצוה" ולא משום שאין בכח שבועתו לבטל את המצוה; וכעין זה הובא בהערה במשנה משו"ת הרא"ש, ראה שם.

ויהיה עוד נפקא מינה בגדר זה, במי שנשבע על דבר שבשעת שבועתו לא היה בטול מצוה, ושוב נעשה מצוה, וכגון שנשבע על דבר שלא יאכלנו, ושוב הקדישו לקרבן ונתחייב לאוכלו.

6. א. רש"י ראש השנה כח א.

ב. הקשו הרבה אחרונים: והרי הנאת הגוף כשהיא באה עם מצוה, הרי היא אסורה לדעת הר"ן לעיל טו ב, ואם כן מאי פריך "וכי מצוות ליהנות ניתנו", והרי ישיבה בסוכה הנאה היא לגוף מלבד המצוה, [ראה תוספות ראש השנה כח א].

החפץ שאינו מחוייב, אם כן באופן זה שאסר את פיו שהוא מחוייב במצוה, יש לומר שלא יחול נדרו כשם ששבועה אינה חלה לבטל מצוה.

והגר"ד פוברסקי זצ"ל אמר בזה שהנדר חל, ואינו דומה לשבועה שאינה חלה לבטל את המצוה, ומשום שחיוב המצות אינם על אבריו של אדם אלא על אישיותו של האדם שהיא מחוץ לאבריו, ולכן רק בשבועה שהיא והמצוה הן על אישיותו של האדם, לכן אין היא חלה; אבל האוסר את פיו, לא גרע ממי שאסר כל חפץ אחר להשתמש בו לקיום המצוה, שהנדר חל לבטל חפצי שמים.

ב. לעיל בגמרא טו ב, הקשתה הגמרא על מה ששינונו "קונם שאני משמשך, הרי זה בלא יחל דברו" - "והא משתעבד לה מדאורייתא, דכתיב: שארה כסותה ועונתה לא יגרע".

ופירש בשיטה מקובצת בשם הרא"ה [וראה גם ברשב"א שם]: והרי הוא מבטל המצוה וכו', והא דנדרים חלין על דבר המצוה כדבר הרשות, הא מוקמינן לה לקמן [בסוגייתנו] במי שתלה האיסור בחפץ דאמר "ישיבת סוכה עלי", דאינו נראה כמבטל מצוה, אבל קונם שלא אשב בסוכה [כלומר, שאמר: ייאסר גופי לישיבה בסוכה, שאם לא כן הרי זה נדר בדבר שאין בו ממש], לא חאיל, שנראה כמבטל מצוה מאחר שתלה האיסור בעצמו, והכא נמי תלה בעצמו, שאמר קונם שאני משמשך, ונראה מדבריו, שהאומר "ייאסר פי לקריאת שמע" חייב הוא בקריאת שמע.

והטעם בזה הוא כלשון הגמרא לעיל "והא משעבד לה" [שלא מצאנו לשון זו בשום מקום, כשאנו דנים על נדר או שבועה או נזירות לבטל

וכי אטו שאין נשבעין לעבור על המצוות
 מהכא – מ"לא יחל דברו" – נפקא ליה
 [מכאן הוא נלמד]!?

והרי מהתם – מפסוק אחר נפקא ליה!?

דתניא:

יכול נשבע לבטל את המצוה ולא ביטל,
 יכול יהא חייב?

תלמוד לומר בפרשת קרבן שבועת ביטוי: א-12
 "או נפש כי תשבע לבטא בשפתים להרע או
 להיטיב", מה "הטבה" רשות, אף "הרעה"

דאמר "ישיבת סוכה עלי" [כלומר: שאמר
 "סוכה לישיבתה עלי"⁽⁷⁾], שאסר את
 הישיבה עליו, ולכן הוא חל.⁽⁸⁾

והא – שבועה שאינה חלה לבטל מצוה
 – דאמר "שבועה שלא אשב בסוכה",
 והיות ואוסר את עצמו בישיבה, אין
 השבועה חלה.

תו מקשינן על המקור שאמר רב גידל לדין
 "אין נשבעין לעבור על המצוות" ממה
 שנאמר: "לא יחל דברו" אבל מיחל הוא
 לחפצי שמים:

ג. הרשב"א לעיל טו ב כתב, ש"הנאת
 תשמישך עלי" אין זה נדר בדבר שאין בו ממש,
 "דכיון שהוא מזכיר את שם החפץ שאוסר הנאת
 תשמישו עליו, אף על פי שאינו מזכיר בפיו
 ובלשונו האיטור, אלא על הנאתו, הרי הוא
 כאילו אסר את החפץ להנאתו, וכן ראיתי
 למקצת רבני צרפת ז"ל בתוספות גבי ישיבת
 סוכה עלי"; ואולם מדברי הר"ן שכתב לעיל גבי
 "הנאת תשמישך עלי" שהוא נדר בדבר שאין בו
 ממש, ולא הביא את דברי התוספות שהביא כאן,
 נראה ש"הנאת תשמישך עלי" הרי זה דומה
 ל"קונם שאני ישן" שאין זה חשוב כמזכיר את
 שם החפץ.

8. כתב הר"ן: ואם תאמר ואפילו אם אמר
 "ישיבת סוכה עלי" למה אסור בישיבה של
 מצוה, והא כיון ד"מצוות לאו ליהנות ניתנו" הרי
 אינו נהנה מן הסוכה כלל!?

וכתב: "תירצו בתוספות: דמכל מקום כיון
 שאסר ישיבתה עליו, אע"פ שאין לו בו הנאה,
 חל, ולפי זה אמר קונם זריקת צרור לים עליו,
 אסור, אע"פ שאין לו בזריקתו הנאה אסור
 לזורקו", ומכל מקום כתב הר"ן שאם לא אסר

ורבינו עקיבא איגר [מהדורא תניינא סימן
 קלח] הזכיר סברא "דגם הנאת ישיבה בכלל
 המצוה, ד"תשבו כעין תדורו" כתיב, היינו
 אכילה ושתייה וטיוול, והכל בכלל המצוה",
 וראה שם.

7. א. כן ביאר הר"ן, ומשום שאם לא כן הוי נדר
 על דבר שאין בו ממש שאינו חל אלא מדרבנן;
 וביאר הר"ן שרבא לא דקדק בלשון, אלא
 לאפוקי מלשון "הנאה" שאמר אביי.

ואולם הביא בשם התוספות, שאפילו אם
 אמר "ישיבת סוכה עלי" אין זה חשוב דבר שאין
 בו ממש, "דלא מיקרי דבר שאין בו ממש אלא
 בשאינו מזכיר שם החפץ שאוסר עליו, כגון
 שאני ישן שאני מדבר, אבל כשמזכיר החפץ
 הנאסר דבר שיש בו ממש הוא.

ב. ולמדנו מדברי התוספות: שהאומר "קונם
 שאני ישן" אין זה נקרא שהזכיר שם החפץ, ואף
 שאילו היה אומר "קונם גופי בשנינה" ודאי
 שהיה מועיל כמו "קונם עיני בשנינה"; והטעם
 בזה הוא על דרך שנתבאר לעיל בהערה בשם
 הגר"ד פוברסקי זצ"ל, ש"אני" אינו כולל את
 אבריו של האדם, אלא את אישיותו.